

Självständigt arbete på grundnivå

Independent degree project – first cycle

Socialt arbete 15 hp

Social work

Socialekreterares syn på familjehemsplacerade barns bästa i beslut som rör återförening och vårdnadsöverflyttning

- En kvalitativ studie

Malin Wretman

Ida Carlén

Mittuniversitetet

MID SWEDEN UNIVERSITY

Campus Härnösand Universitetsbacken 1, SE-871 88. **Campus Sundsvall** Holmgatan 10, SE-851 70 Sundsvall.

Campus Östersund Kunskapens väg 8, SE-831 25 Östersund.

Phone: +46 (0)771 97 50 00, Fax: +46 (0)771 97 50 01.

MITTUNIVERSITETET

Avdelningen för Socialt arbete

Examinator: Masoud Kamali, Masoud.Kamali@miun.se

Handledare: Magnus Israelsson, Magnus.Israelsson@miun.se

Författare: Malin Wretman & Ida Carlén

mawr1101@student.miun.se

idca1200@student.miun.se

Utbildningsprogram: Socionomprogrammet, 210 Hp

Huvudområde: Socialt arbete

Termin, år: VT 2015

Sammanfattning

Svenska socialsekreterare med uppgift att arbeta för familjehemsplacerade barns bästa, kan ställas inför svårigheten att hitta en balans mellan grundprincipen att barnet ska kunna återförenas med de biologiska föräldrarna och möjligheten att ge barnet stabilitet genom att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna. Syftet med studien är att undersöka hur socialsekreterare, med erfarenhet av ärenden som rör familjehemsplacerade barn, resonerar om barnets bästa i förhållande till principen om återförening och vårdnadsöverflyttning. Studien baseras på sex stycken kvalitativa intervjuer. Resultaten visar sammanfattningsvis att socialsekreterarna ser återföreningsprincipen som grundläggande i arbetet med familjehemsplacerade barn, vilket i likhet med tidigare forskning tyder på ursprungsfamiljens starka position i samhället. De resultat som rör socialsekreterarnas syn på vårdnadsöverflyttning tyder på att det saknas resonemang om att barns anknytning till sina familjehemsföräldrar kan utgöra skäl för att genomföra en vårdnadsöverflyttning.

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till de socialsekreterare som delat med sig av sina tankar, upplevelser och kanske framförallt av sin dyrbara tid. Vi vill också rikta ett tack till vår handledare Magnus Israelsson för värdefulla synpunkter under arbetets gång.

November och december har varit två omvälvande månader. Vi har under arbetet med denna studie lärt oss mycket, till exempel om konsten att förhålla sig till tidens förmåga att alltid röra sig snabbare än oss. Vi har under dessa veckor filosoferat, dansat, kört bil genom Mellansverige och druckit en hel del kaffe. Vi har också skrattat och ibland gråtit. Men mest skrattat.

Tack till Michael och Annika för ert betydelsefulla stöd.

Tack till Johan, Hampus och Dante för ert stora tålamod.

Malin & Ida

Sundsvall 6 januari 2015

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte och Frågeställningar	5
Tidigare forskning	6
Teoretiska utgångspunkter	9
Metod	11
Etiska överväganden.....	15
Resultat	16
Återföreningsprincipen	16
Barnets relation med de biologiska föräldrarna.....	18
Vårdnadsöverflyttning.....	20
En kombination av de behovs- och relationsorienterade synsätten	24
Diskussion	24
Förslag till vidare studier i ämnet	28
Referenser	29
Bilaga 1	33

Inledning

Familjehemsplacerade barn är en av de mest utsatta och sårbara grupperna i vårt samhälle. Dessa barns uppväxtmiljöer har ofta präglats av otrygghet och bristande omsorg från vuxenvärlden (Garcia, 2012, Bliss 2012, Mattsson 2006). Anledningen till att ett barn placeras i familjehem kan bland annat bero på att de utsatts för fysiskt och psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller försummelse (Bliss 2012, Thunved 2012). När barnet placeras i en för det främmande familj, utsätts det för ytterligare påfrestningar och det är inte ovanligt att barnet reagerar med ilska och rädsla inför uppgiften att knyta an till nya omsorgspersoner (Mattsson 2006, Bliss, 2012). Garcia (2012) belyser familjehemsplacerade barns behov av att få känna sig trygga, säkra och älskade. Hon poängterar vikten av att familjehemsplacerade barn får känna en stark tillhörighet i sitt familjehem för att kunna utvecklas i en god riktning. Vidare framhåller författaren att instabilitet och uppbrott från placeringar är en förklaring till varför familjehemsplacerade barn ofta utvecklar fysiska, emotionella, mentala och beteenderelaterade problem (ibid.).

Höjer (2012) redogör för att den mest djupgående förändringen som skett inom fosterbarnsvården under 1900-talet är den kunskapen man erhållit om barns behov av kontinuiteten i kontakten med sina biologiska föräldrar. Altshuler (1997) har observerat att socialarbetare är i en viktig position där de kan hjälpa till att skapa en stabil och konsekvent miljö för barn, med ett accepterande och förutsägbart klimat. Författaren menar att socialarbetaren bör vara en stark och stöttande företrädare för de familjehemsplacerade barnen. Barn kan placeras i dygnsvård genom frivillighet enligt Socialtjänstlagen (SoL) eller genom tvång enligt Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) (Höjer, Sallnäs & Sjöblom, 2012). Höjer (2012) redogör för att grundtanken med alla familjehemsplaceringar som görs inom den svenska barnvården är att de ska vara tillfälliga och målsättningen är därför att återföra placerade barn med sin ursprungsfamilj så snart det är möjligt. Thunved (2012) betonar dock att ett placerat barn, trots insatser för att barnet ska kunna flytta hem igen, kan bli kvar i familjehemmet under lång tid. När ett barn varit placerat i samma familjehem under tre år från att placeringen verkställs, ska socialnämnden i enighet med 6 kap. 8 § Föräldrabalken (FB), ansöka om överflyttning av vårdnaden. Syftet är att förhindra ett uppbrott för barn som rotat sig och funnit en större samhörighet och känslomässig förankring i familjehemmet än hos de biologiska föräldrarna (Thunved, 2012).

Fokus på barnet har fått ett allt större utrymme i lagstiftningen under 1900-talet. Barnkonventionen som antogs av FN:s generalförsamling år 1989 är en universell förklaring

om alla barns rättigheter och behov. Alla stater som skrivit under konventionen har således förbundit sig att respektera den (Christensen & Hildingson Boqvist, 2009). Barnkonventionen bygger på fyra grundprinciper varav en är principen om barnets bästa, vilket anges i artikel 3 (Convention on the rights of the child, 1989). Där framgår att barns bästa ska sättas i främsta rummet vid åtgärder som vidtas av både offentliga och privata välfärdsintuitioner, domstolar, myndigheter och lagstiftande organ (ibid.). Sverige ratificerade barnkonventionen 1990 och trots att konventionen inte är lag i Sverige så finns artiklarna indirekt representerade i den svenska lagstiftningen (Christensen & Hildingson Boqvist, 2009).

Barnkonventionen behandlar i följande artiklar rättigheter som särskilt rör familjehemsplacerade barn. I barnkonventionens sjunde artikel fastslås att barnet så långt det är möjligt har rätt till att få kunskap om sina föräldrar samt att få bli omvårdad av dem. I artikel 9 framhålls konventionsstaternas skyldighet att värna om barns rätt till att få upprätthålla kontakten med den förälder som barnet eventuellt är separerat ifrån. Undantaget är om det strider mot barnets bästa. Artikel 12 fastslår att barnet har rätt att uttrycka sin åsikt i alla frågor som rör dem, och att åsikterna ska vägas i förhållande till barnets ålder och mognad. Artikel 19 behandlar barnets rätt till skydd mot alla former av fysiskt och psykiskt våld medan barnet är i föräldrarnas eller annan persons vård. I samma artikel uttrycks även att ett rättsligt ingripande bör ske om det krävs för att säkerställa barnets skydd. Den tjugonde artikeln handlar om att barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö ska ha rätt till särskilt skydd från staten. Konventionsstaterna förbinder sig i enighet med den tjugonde artikeln också till att säkerställa omvårdnad för ett sådant barn, och det kan bland annat innefatta familjehemsvård. I beslut om placeringar ska hänsyn tas till barnets behov av kontinuitet. Artikel 25 tar upp det placerade barnets rätt till statens översyn av sin behandling och alla de övriga omständigheterna som rör barnets omhändertagande (Convention on the right of the child, 1989).

Europakonventionen inkorporerades i svensk lag år 1995 och enligt Mattsson (2010) bör konventionen vara utgångspunkt för vår allmänna förståelse av barns rätt till familj. Vidare förklarar författaren att utfallen i Europadomstolen styr svensk rätt och rättstillämpning. Europakonventionens artikel 8 handlar om skyddet av den enskildes familjeliv, där Europadomstolen har utarbetat ett flertal principer (Mattsson, 2006). Grunden till dessa principer bygger på synen att relationen mellan förälder och barn är den viktigaste delen i familjelivet. Principen om återförening är tydlig i förarbetena till Europakonventionens artikel 8 i och med att det klart uttrycks att ett omhändertaganden av ett barn ska ses som en tillfällig lösning och om placeringen förväntas vara under lång tid så ska återföreningen finnas med som en grundtanke. Förarbetena till artikel 8 betonar också vikten av att skydda relationen mellan

förälder och barn vid en placering utanför hemmet (ibid.) I proposition 2002/03:53 nämns återföreningsprincipen som en svensk grundprincip och i Socialstyrelsens rapport från 2014 om nationella adoptioner av barn i familjehem framgår det att återföreningsprincipen har arbetats fram genom förarbetena till SoL och bygger på det relationsorienterade synsättet. När ett barn familjehemsplaceras så har socialnämnden ansvar för barnet och vården och ska därför inte avslutas förrän behovet av stöd och hjälp har upphört (Thunved, 2012). Socialnämnden har också ansvaret för att alla nödvändiga insatser sätts in för att barnet ska kunna återförenas med föräldrarna. Europakonventionens syn på familj och konventionens strävan mot återförening har medfört att det svenska barnavårdsarbetet arbetar i en riktning som går i linje med den relationsorienterade skolan (Andersson & Sallnäs, 2012; Mattsson, 2006). England, USA och Kanada förespråkar den behovsorienterade skolan i större utsträckning än Sverige och de arbetar i första hand mot stabila, permanenta placeringar. I de fall där barnet inte kunnat återförenas med de biologiska föräldrarna inom två år efter placeringen kan en adoption mot föräldrarnas vilja bli aktuell eftersom barnets behov av stabilitet ses som viktigare än att en återförening sker flera år senare och att barnet riskerar att ryckas upp från sin hemmiljö, vilket anses kunna skada barnet (ibid).

I svensk rätt finns dock en begränsning för återförening, genom lagändringen om vårdnadsöverflyttning, vilken trädde i kraft 2003 och återfinns i 6 kap. 8 § andra stycket SoL och 13 § LVU där det fastslås att socialnämnden numer rutinmässigt ska överväga möjligheten till vårdnadsöverflyttning för barn som varit familjehemsplacerade i tre år (Höjer, 2012). Vårdnadsöverflyttning har varit en möjlighet sedan 1983 men lagen har tidigare inte utnyttjats i särskilt stor utsträckning, vilket var anledningen till den nya bestämmelsen (Mattsson, 2010). Grunden i beslutet handlar inte om att föräldrarna är olämpliga som vårdnadshavare utan det som är avgörande i frågan är om det är uppenbart bäst för barnet att de rådande förhållandena ska bestå, samt barnets rätt till kontinuitet, vilket då får företräde framför en återförening med de biologiska föräldrarna (ibid). Bakgrunden till bestämmelserna om vårdnadsöverflyttning i 6 kap. 8 § FB återfinns i proposition 1981/82:168 där det framgår att barnets anknytning till de biologiska föräldrarna är viktig i frågan om återförening och vårdnadsöverflyttning. Om föräldrarna visat lågt intresse för barnet under familjehemsplaceringen och om kontakten och umgänget varit sporadiska och kanske uppslitande så kan en vårdnadsöverflyttning vara aktuell (ibid). Thunved (2012) betonar att en vårdnadsöverflyttning inte bör ske när den biologiska föräldern haft en kontinuerlig och god kontakt med barnet under placeringen. Den andra viktiga anledningen till varför en vårdnadsöverflyttning inte bör ske är om familjehemsföräldrarna visar minsta tveksamhet till att ta över vårdnaden. Detta diskuterades i proposition 1982/83:165.

Med hänvisning till Barnkonventionen har svensk lagstiftning, vid flera tillfällen, genomgått ändringar och justeringar. Den 1 januari 2013 förstärktes barnperspektivet ytterligare i svensk lagstiftning. De nya lagändringarna berörde bland annat 1 kap. 2 § SoL och 1 § femte stycket LVU. Barnets bästa ska nu vara *avgörande* i alla åtgärder och beslut som rör behandlings- och vårdinsatser för barn, vilket är en tydligare markör för vilken plats barnets bästa bör ha än vad som befästs i barnkonventionens tredje artikel (Socialstyrelsen, 2013). Barnets ställning har kommit att få större utrymme även i Europadomstolen under de senare åren och det har gått från att varit huvudsakligen föräldraorienterat i rättspraxis till att barnet allt mer har satts i fokus (Mattsson, 2006).

Vad som definieras som barnets bästa finns dock inte beskrivet i varken SoL, LVU eller barnkonventionen. (Christensen & Hildingson Boqvist, 2009). I förarbetet till den nya bestämmelsen om att barnets bästa ska ha en avgörande roll i beslut som rör dem framgår det att barnets bästa får sin betydelse i ett givet sammanhang, och flera faktorer som forskning, underlag från personer i barnets närhet samt det barnet själv uttrycker ska vägas samman i socialnämndens och domstolens bedömningar som rör barn (prop 2012/13:10). Schiratzki (2010) menar att barnets bästa införlivas vid en helhetsbedömning och att varje enskilt fall måste beaktas i beslut om lösningar som rör barnet. Författaren menar också att begreppet barnets bästa är en allmän och övergripande princip i svensk lagstiftning och att en uppräkningslista av barnets rättigheter inte kan ses som heltäckande. Hon anser att den exakta betydelsen av ett enskilt barns bästa framkommer i den rättsliga bedömningen (ibid.).

Tanken om att stabilitet och kontinuitet för ett familjehemsplacerat barn kan uppnås genom vårdnadsöverflyttning står i kontrast till den grundläggande principen om att placerade barn i första hand ska återförenas med sina biologiska föräldrar. Frågan är hur socialsekreterare påverkas av att återföreningsprincipen är en grundförutsättning i arbetet med familjehemsplacerade barn, när de tar beslut i frågan om en eventuell vårdnadsöverflyttning. Arbetar socialsekreterare i tillräckligt stor utsträckning för att de familjehemsplacerade barnen erbjuds kontinuitet och en känsla av tillhörighet? Mattsson (2006) betonar att de barn som blir kvar i familjehemsvården under lång tid berörs särskilt mycket i frågan om vårdnadsöverflyttning, då förutsättningarna för en återförening blir sämre ju längre tiden i familjehemmet blir. Författaren resonerar kring det faktum att barnen vars vårdnad inte flyttas över till familjehemsföräldrarna, istället lämnas i en ständig omprövelseprocess av vården som i sin tur ger en ovisshet om framtiden.

År 2012 gjordes 246 vårdnadsöverflyttningar i Sverige trots att antalet barn som varit familjehemsplacerade i fem år eller längre uppgick till 2 469 (Socialstyrelsen, 2014). Hela 904

av dessa barn var yngre än ett år när de placerades första gången och om de varit placerade i samma familj under denna tid, så borde det enligt socialstyrelsen (2014) generellt sätt vara bäst för de barnen att få stanna i sina familjehem. I nuläget utsätts familjehemsplacerade barn för en osäker placering där barnet och familjehemsföräldrarna har lite inflytande över framtiden, även om barnet skulle ha knutit an till familjehemsföräldrarna (Broberg, Risholm Mothander, Granqvist & Ivarsson, 2008). Att få stanna permanent i sitt familjehem skulle alltså kunna tryggas genom en vårdnadsöverflyttning.

Mot bakgrund av den bild statistiken ger, uppkommer frågan om resultaten är en konsekvens av att återföreningsprincipen dominerar den sociala barnavårdens sätt att se på vad det bästa för ett familjehemsplacerat barn egentligen är. Studiens resultat bör kunna erbjuda en möjlighet att få kunskap om hur socialsekreterarna resonerar i frågor som rör återföreningsprincipen och vårdnadsöverflyttning. Den bör också kunna erbjuda en förståelse för vilka attityder som ligger till grund för beslut som rör familjehemsplacerade barns tillvaro och vilken plats begreppet "barnets bästa" har i beslut och resonemang som rör återföreningar och vårdnadsöverflyttningar.

Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur socialsekreterare, med erfarenhet av ärenden som rör familjehemsplacerade barn, resonerar om begreppet "barnets bästa" i förhållande till principen om återförening och vårdnadsöverflyttning.

Frågeställningar

- Hur ser socialsekreterare på sin roll i arbetet med att ta beslut i frågor som berör återföreningar och vårdnadsöverflyttningar?
- Vilka svårigheter upplever socialsekreterarna i arbetet med att se till familjehemsplacerade barns bästa kopplat till återföreningsprincipen och vårdnadsöverflyttning?

Tidigare forskning

Forskningsresultat som gjort viktiga avtryck i svensk barnvårdsforskning är de som framgår av *Barn i kris projektet* där författarna förenas i tanken om att kontinuiteten i kontakt med de biologiska föräldrarna för placerade barn har en viktig betydelse (Börjesson & Håkansson, 1990; Cederström, 1990; Hessle, 1988; Lindén, 1984; Vinterhed, 1985). Vinterhed (1985) fann i sin studie ett starkt samband mellan bibehållen kontakt under placeringstiden och möjlighet till återförening inom två år. Nästan 30 år senare visar Haight, Kagle & Black (2003) liknande resultat när det gäller biologiska föräldrars umgänge med barn. Det vill säga att de biologiska föräldrarnas kontakt med barnet är det primära för att stödja utvecklingen av deras relation. De har också sett, i likhet med Vinterhed (1985), att goda relationer är en faktor som har avgörande betydelse för om en återförening ska kunna möjliggöras. Triseliotis, Borland & Hill (2000) redogör för familjehemsföräldrars erfarenheter av kontakten mellan det placerade barnet och de biologiska föräldrarna. Majoriteten av familjehemmen såg kontakten som något positivt för barnets utveckling. Strijker & Knorth (2009) motsätter sig till viss del detta och visar i sin forskning att barnets anpassning till familjehemmet inte har någon utmärkande betydelse för hur kontakten med de biologiska föräldrarna har sett ut.

McWey, Acock & Porter (2010) redogör i sin studie för att umgängets kvalitet och graden av kontinuitet är grundläggande faktorer för hur umgängets utgång blir. Resultatet visade på att de barn som haft kontinuerliga umgängen med sina biologiska föräldrar uppvisade minst tecken på beteendeproblematik och depression. De barn som visade mest tecken på depression var de barn som under vistelsen i familjehemmet hade haft sporadisk kontakt med sina biologiska föräldrar.

Vinnerljung, Öhman, Gunnarsson (2004) har genom registermaterial mellan åren 1989-1998 studerat återplaceringar av barn i dygnsvård. Resultaten visar på att trettio procent av de barn som återförenas i hemmet placeras i dygnsvård igen inom två år. Dettas stöds av Sinclair, Wilsson & Gibs (2004) som påvisar att det inte alltid blir ett positivt resultat för de barn som återförenas med sina föräldrar. Vinnerljung m.fl. (2004) drar också slutsatsen att risken för återplacering efter hemflyttning är mycket lägre om vårdtiden varit lång. Flera forskare enas i övertygelsen om att barn som utsätts för ständiga flyttar kan drabbas av ångest, depression och känslor av förlust. Upplevelsen av att ryckas upp från en miljö där man är rotad kan bidra till ytterligare trauma för ett barn som redan befinner sig i en utsatt situation (Berrick, Needle, Barth, & Johnson-Reid, 1998; Perry, 2006; Unrau, Seita, Chambers & Putney, 2010.)

Stubenborth, Cohen, och Trybalski (2010) anser också de att barnets känslomässiga utveckling påverkas negativt om barnet är under en ständigt pågående process av flyttar mellan olika hem.

Andersson (2009) har studerat placerade barns anknytnings- och anpassningsförmåga. Resultaten visade att de barn som upplevde trygg anknytning hade fått stöd av sina familjehemsföräldrar att upprätthålla en god relation till de biologiska föräldrarna, vilket stöds av Strijker och Knorth (2009). Strijker och Knorth (2009) visade dessutom att konflikter mellan familjehem och biologiska föräldrar kunde resultera i svårhanterade lojalitetskonflikter hos barnet. Vidare kunde Andersson (2009) genom sina forskningsresultat visa att en gemensam faktor för de barn som upplevde otrygg anknytning var att de kände att familjehemsföräldrarna inte värnade om att de skulle ha en god relation till sina biologiska föräldrar. Dessa barn upplevde också att familjehemsföräldrarna hade en negativ bild av deras biologiska föräldrar (ibid.).

Vinnerljung (1996a) redogör för den reformation som under 1980-talet genomfördes i amerikansk och brittisk barnavårdslagstiftning på grund av att majoriteten av fosterbarnen aldrig återvände hem utan oplanerat blev kvar eller utsattes för omflyttningar inom barnavården. En huvudprincip om ”permanency planning” utvecklades, där vården skulle ge barnet en stabil uppväxtmiljö och en familj för livet. Utifrån principen om en stabil uppväxtmiljö så har tanken i USA och England varit att förebyggande arbete i första hand ska förhindra att barn placeras i dygnsvård. I fall där barn ändå måste placeras i dygnsvård så ska principen om stabilitet genomsyra vården. Lagstiftaren ansåg att det var bättre för barnet att adopteras eller att placeringen blev permanent i de fall där barnet inte kunde förväntas återvända hem inom en förutsägbar framtid (ibid.). Grundtanken i ”permanency planning” stöds av Proctor m.fl. (2011). Forskarna kom i sin studie fram till att den starkaste faktorn till stabilitet för ett barn i dygnsvård var adoption (ibid.).

Barth (1992) jämför det behovsorienterade och relationsorienterade synsätten med varandra kopplat till dess roller i Sverige och USA samt hur länderna tillämpar synsätten i arbetet med familjehemsplacerade barn. I USA dominerar det behovsrelaterade synsättet och där är föräldrarätten och dess involvering i barnets liv tidsbestämt tillskillnad mot för i Sverige där föräldrarätten är stark och oftast påverkar barnet mer och under en längre tid. En annan skillnad är att man i USA har enats i tanken att det bästa för ett barn som inte kan bo hemma är en adoptivfamilj, medan man i svensk barnavård är överens om att ett familjehem är bästa alternativet (ibid.). Vinnerljung (1996b) ifrågasätter antagandet om familjehemsplacering verkligen är det bästa alternativet för ett barn som inte kan bo hos sina biologiska föräldrar, då han presenterat resultat som visar att de vuxna fosterbarn som deltog i studien önskade att de

hade adopterats av familjehemmet. Författaren understryker att en viktig faktor för hur utgången av vuxenlivet blir är graden av stabilitet i barndomen.

Genom en undersökning av tingsrättsdomar som behandlar vårdnadsöverflyttningar enligt 6 kap. 8 § FB har Mattson (2010) studerat domstolens argumenterade för barnets bästa samt hur domstolen ser på barnets rätt till familj. I studien påvisar Mattsson (2010) att socialtjänsten dröjer längre än tre år med att ansöka om vårdnadsöverflyttning. Det betyder i realiteten att vårdnadsöverflyttningar inte sker förrän sent i barnens uppväxt, trots att de stadigvarande fostrats i samma familjehem under hela sitt liv. Mattsson (2010) menar att domstolen präglas av samhällets djupt rotade syn på ursprungsfamiljens etablerade position och resultat i studien visar att hälften av domsluten rörande ansökningar om vårdnadsöverflyttning avslås i de fall där vårdnadshavaren uttrycker en stark önskan om att behålla sitt vårdnadshavarskap. Vidare klargör författaren att det enligt lag är barnets bästa som ska vara det grundläggande vid beslut om en vårdnadsöverflyttning, trots det har hon i studien kunnat påvisa att vårdnadshavarens engagemang och aktivitetsgrad i barnets liv har en stor inverkan på om socialnämnden väljer att ansöka om en vårdnadsöverflyttning eller inte.

Socialstyrelsen (2006) har i en studie följt upp utfallet av lagändringen som skedde enligt proposition 2002/03:53. Resultaten kunde inte påvisa något samband mellan att vårdnadsöverflyttning skulle försämra kontakten mellan de biologiska föräldrarna och barnet. Inte heller fann de belägg för att föräldrarna vid en vårdnadsöverflyttning skulle ta avstånd och försvinna ur barnets liv. I samma studie framkommer vidare att kommunerna inte fullt ut följer skyldigheten att efter tre år överväga om skäl för vårdnadsöverflytt föreligger, vilket Mattsson (2010) också hittade stöd för. Socialsekreterarna menar att det är flera olika faktorer som påverkar varför Socialnämnden inte har övervägt om vårdnadsöverflyttning (Socialstyrelsen, 2006). I vissa fall kan det handla om att socialsekreteraren är osäker på graden av anknytning eller så handlar det om att familjehemmet inte är redo för en överflyttning. Andra faktorer kan vara tidsbrist eller byte av handläggare. Studiens resultat visade också att det finns vissa faktorer som i högre grad påverkar om Socialnämnden ansöker om en vårdnadsöverflyttning. Avgörande var om barnet placerades i låg ålder, om umgänget var bristfälligt, om föräldern hade varaktig psykisk sjukdom eller inte kände något vårdnadsansvar över sitt barn (ibid.).

Teoretiska utgångspunkter

Under 1960- och 1970-talen var professionella inom den sociala barnvården tveksamma till huruvida familjehemsplacerade barn skulle utvecklas positivt av att upprätthålla en kontakt med sina biologiska föräldrar. Synsättet bidrog till att familjehemsplacerade barns relation med sina föräldrar inte uppmuntrades i särskilt stor utsträckning (SOU 2011:9). År 1979 infördes en ny lag i Sverige som innebar att familjehemmens uppdrag också innefattade att hjälpa barnen upprätthålla kontakten med sina biologiska föräldrar (Prop:1979/80:1). Lagändringen startade en debatt som representerades av två sidor. Andersson (1995) redogör för de olika sidorna i debatten där en sida ansåg, i likhet med den nya lagen, att barn kunde ta skada av en alltför bristfällig kontakt med de biologiska föräldrarna, medan den andra sidan ansåg att en varaktig och stabil kontakt med familjehemsföräldrarna var mycket viktig. Under den pågående debatten växte två motstridiga teorier fram som representerade de olika synsätten. Förespråkarna för den relationsorienterade skolan menar att det är farligt att separeras från sina föräldrar, medan den behovsorienterade skolan framhåller de skador som kan uppstå om ett barn stannar i en skadlig miljö (Mattsson, 2006).

Goldstein, Freud och Solnit (1978) förespråkade det behovsorienterade synsättet och utgick från sina respektive expertområden, juridik, psykoanalys, psykiatri, barnpsykologi och pediatrik. Forskartrion använde sig av begreppen psykologisk förälder, barns behov samt barns uppfattning om tid. Grundtanken var att det psykologiska bandet mellan ett barn och de biologiska föräldrarna inte är statiskt. Författarna menar att den känslomässiga bindningen uppstår då barnets närmsta vårdare uppfyller de grundläggande behoven av fysisk vård, stimulans och kärlek. Barnets närmsta vårdare kan vara en biologisk förälder, likväl en familjehemsförälder och därför har författarna använt sig av begreppet "psykologisk förälder". De betonar också vikten av kontinuitet och att barnet vårdas av samma person för att uppnå en gynnsam identitetsutveckling (1978).

Den andra teorin som växte fram under 1980-talets debatt var den relationsorienterade skolan. Höjer (2012) menar att den studie som är mest refererad till inom det relationsorienterade synsättet är Fanshel och Shinn's fosterbarsstudie från 1978. Fanshel och Shinn (1978) menar att en förutsättning för att främja barns goda välbefinnande och utveckling är att de får besök av sina biologiska föräldrar. Författarna har sett samband mellan föräldrars besöksmönster och utfallet av hemgång till de biologiska föräldrarna. De poängterar dock att sambandet inte kan uppfattas kausalt (ibid.). Lagerberg (1984) anser att resultaten i Fanshel och Shinn's studie inte kan motivera en enhällig rekommendation om kontinuerliga besök av de

biologiska föräldrarna. Barn i kris-gruppen introducerade det relationsorienterade synsättet i Sverige genom ett forskningsprojekt som genomfördes på Barnbyn Skå efter David Fanshels kända fosterbarnsstudie (Andersson, 1995). Forskargruppen var tydlig med sitt motstånd till den behovsorienterade skolan i likhet med David Fanshel (1978) som underströk att hans syn på relationer skiljde sig markant från Goldstein, Freud och Solnits synsätt. Vidare framhöll Fanshel betydelsen av att socialarbetare bör arbeta för att de biologiska föräldrarna ska kunna bibehålla kontakten med sina barn och att detta arbete borde maximeras (ibid.).

Andersson (1995) menar att det finns en motsättning mellan dessa två synsätt och därmed också mellan barnets behov av nya föräldrar och kontinuitet i vården samt mellan en bibehållen kontakt till de biologiska föräldrarna och sitt ursprung. Författaren ställer sig frågan om man måste välja mellan att ge de familjehemsplacerade barnen stabilitet genom nya trygga relationer eller mellan att främja barnets identitet genom bibehålla relationer med de biologiska föräldrarna. Enligt June Thoburn (1994), finns två begrepp som är viktiga för barn. Det ena är varaktighet innehållande kärlek, stabilitet, trygghet, familje- och vardagsliv. Det andra begreppet är identitet som handlar om att bibehålla relationer med viktiga personer, främja kontakt med ursprungsfamiljen och att man ska få vara den man är. Andersson (1995) understryker att det är viktigt att hitta en balans mellan dessa två begrepp. Författaren menar att man ska utgå från att barnet kan växa upp i sin ursprungsfamilj där man har arbetat med att öka tryggheten och stabiliteten. Är detta inte möjligt, får barnets trygghet och stabilitet tillgodoses i ett familjehem och identiteten får bevaras genom att behålla relationer med dem biologiska föräldrarna, nätverket och andra viktiga personer (ibid.).

De relations- och behovsorienterade synsätten förenas på ett sätt i tanken att det gemensamma för alla barn är behovet av anknytning och dess möjlighet att knyta an till en omsorgsperson som kan tillfredsställa dessa behov (Mattsson, 2006). Upphovsmannen till anknytningsteorin brukar anses vara John Bowlby. Under 1950-talet började forskaren studera separationer och dess betydelse för barns utveckling. Bowlby vidareutvecklade senare sina tankar tillsammans med Mary Ainsworth. Deras arbete tillförde viktig empirisk stadga till den teoretiska utgångspunkten för anknytningsteorin (Broberg, Risholm Mothander, Granqvist och Ivarsson, 2008). John Bowlby (1969) redogör för att erfarenheterna av en trygg eller otrygg anknytning ett barn innehar under de första levnadsåren har en stor betydelse för hur den fortsatta utvecklingen kommer att gestalta sig. En förutsättning för trygg anknytning menar författaren är en förälders eller annan omsorgspersons förmåga och lyhördhet att svara förutsägbart på barnets signaler. Ainsworth (1989) menar att det känslomässiga bandet ett barn har till dess närmsta vårdare, har stor emotionell betydelse och den personen är därmed inte

utbytbar. Närheten till vårdaren är viktig för barnet och något det söker sig till för att få trygghet och tröst (ibid.). En separation mellan barnet och anknytningspersonen innebär att barnet utsätts för ångest, smärta och en känsla av att bli avstängd från den källa som säkerställer skydd (Fonagy, 2007). Broberg m.fl. (2008) redogör för resultat från flera studier som visar att en otrygg eller skadad grundanknytning gör barnet mer sårbar för att utveckla olika former av psykisk ohälsa senare i livet, som bland annat borderline personlighetsstörning, ångeststörning, depression, suicidalitet, social fobi, ätstörningar och paniksyndrom. En individ med otrygg grundanknytning löper också en ökad risk att hamna i kriminalitet och drogmissbruk (ibid.).

Metod

Då studien syftar till att undersöka hur socialsekreterare resonerar om återförening och vårdnadsöverflyttning, skedde en naturlig avgränsning då det främst är socialsekreterare som arbetat eller arbetar på familjehemsgrupper som har erfarenhet av de områdena som var av intresse för studiens frågeställningar. En avgränsning avseende ålder på de familjehemsplacerade barnen vars levnadsförhållanden socialsekreterarna delvis utgick ifrån i sina beskrivningar gjordes inte. Avsikten med det var att intervjupersonerna fritt skulle få berätta om sitt arbete och synsätt. Det skulle också kunna möjliggöra en jämförelse avseende socialsekreterarnas syn på vad barnets ålder ansågs ha för betydelse vid en familjehemsplacering. En negativ konsekvens av det uppkom under intervjuerna då ålder inte definierats i intervjufrågorna vilket ledde till mindre svårigheter under några av intervjusituationerna. Socialsekreterares syn på barn till avlidna föräldrar samt barn som placerats i HVB-hem har inte studerats trots att båda fallen berör frågan om vårdnadsöverflyttning. Frågor om adopterade barn har heller inte varit i fokus, men har funnits med i mycket av den genomgångna litteraturen vilket visar sig under avsnittet om forskning där forskning om adoption nämns kort och sätts i samband med resonemang om stabilitet för barnet.

Då vägen till examination på socionomprogrammet innefattar två längre praktikperioder så har båda författarna erfarenheter av praktiskt socialt arbete. Under de trettio veckorna av praktik har vi båda befunnit oss inom socialtjänstens verksamheter med ansvar för insats och utredning gällande familjer med barn upp till tolv år, ekonomiskt bistånd och placeringar enligt SoL och LVU i HVB-hem för familjer. Inför studien har vår tidigare erfarenhet från praktikperioderna varit en fördel. Under intervjuerna har vår förförståelse gjort det möjligt för oss att använda begrepp som är direkt relaterade till socialsekreterarnas arbete. Under praktikperioderna har vi

också fått ta del av de resonemang som föregår inom de olika arbetsgrupperna. Detta har varit till hjälp i tolkningen av intervjumaterialet. En av författarna är också familjehemsförälder med några månaders erfarenhet, vilket ger oss ytterligare förförståelse för området.

Den vetenskapsteoretiska ansats som faller sig naturlig i sammanhanget är hermeneutiken. Widerberg (2002) beskriver hermeneutiken som en tolkningslära där grunden är att ett fenomen endast kan förstås i sitt sammanhang. De skilda delarna är beroende av helheten och helheten är beroende av delarna. Inom hermeneutiken bygger all förståelse på någon form av förkunskap och referensram (ibid.). Bryman (2002) betonar vikten av att tolka en företeelse i sin historiska och sociala kontext. Vidare resonerar han kring betydelsen av att forskaren själv är väl insatt i den aktuella kontexten. Tanken med att utgå från ett hermeneutiskt förhållningssätt i arbetet med studien var dels att kunskapssynen inom hermeneutiken stämde överens med de initiala tankarna för projektets syfte. Hermeneutikens grundpelare om kunskapsproduktion har sedan fungerat som riktmärke för hur forskningsfrågorna formulerades och hur intervjuguiden utformades. Ett hermeneutiskt förhållningssätt har under arbetets gång också gjort det möjligt att använda den befintliga förförståelse inom ämnesområdet som en tillgång.

I studien analyseras materialet med en abduktiv ansats, det vill säga att tolkningen av textmaterial kräver en process som pendlar mellan teori och empiri (Alvesson & Sköldberg, 2008). Genom en hermeneutisk utgångspunkt analyseras det empiriska materialet med hjälp av författarnas teoretiska förförståelse samt erfarenheter inom ämnet. Abduktionen tillåter en kombination av studier om teoretiska utgångspunkter med den empiriska analysen och kan därigenom inspirera till en upptäckt av mönster som ger en förståelse för det studerade ämnet.

För att närma sig svaret på frågeställningarna har valet av en kvalitativ forskningsdesign varit självklar. Jacobsen (2012) förklarar att en kvalitativ design inriktar sig mot att fördjupa sin förståelse för ett fenomen vilket kan ske genom att se på samspelet mellan en individ och en särskild kontext. För att gå på djupet i en problemställning krävs också ett öppet angreppssätt när det kommer till insamlingen av data (ibid.). En kvalitativ design känns därför naturlig. Kvale (1997) menar att den kvalitativa forskningsintervjun har som syfte att så förutsättningslöst som möjligt samla in nyanserade beskrivningar av intervjupersonernas upplevelser och tankar kring ett fenomen. I detta fall är det socialsekreterarnas upplevelser och tankar som är av intresse och fenomenet är de familjehemsplacerade barnens bästa relaterat till återförening och vårdnadsöverflyttning.

I uppstarten av arbetet med studien genomfördes två pilotintervjuer. En socialsekreterare inom barn och familjeenheten på socialtjänsten och en familjehemsförälder intervjuades. Syftet var att testa om de tänkta intervjufrågorna för syftet med studien fungerade.

Intervjuerna utfördes förutsättningslösa och var mer i formen av samtal. Genom pilotintervjuerna var det möjligt att konstruera en mer tillförlitlig intervjuguide.

Utgångspunkten för studien var att ta del av socialsekreterares personliga beskrivningar om hur de upplever sitt arbete i denna kontext. Därför har intervjuer lämpat sig bäst för inhämtandet av empiri. Enligt Kvale (1997) är forskningsintervjun ett sätt att erhålla beskrivningar av intervjupersonens livsvärld med syfte att tolka deras mening. Målet var att inhämta kvalitativ data som skulle kunna säga något om hur tankar om lagstiftning och socialtjänstens principer upplevs i det konkreta sociala arbetet kopplat till resonemang om barnets bästa och därmed valdes halvstrukturerade intervjuer som insamlingsmetod. Öppna frågor eftersträvades i största möjliga utsträckning för att ge intervjupersonerna möjlighet att reflektera fritt. Utrymme lämnades därför också för att ställa följdfrågor för att få uttömmande svar, samt för att få intervjusituationen att kännas samtalsbetonad. Kvale (1997) beskriver forskningsintervjun som ett mänskligt samspel där kunskap utvecklas genom en dialog och att intervjuaren på kort tid måste skapa kontakt och förmedla en atmosfär där intervjupersonen känner sig trygg nog att dela med sig av personliga upplevelser och tankar.

I konstruerandet av intervjuguiden (bilaga 1.) var forskningsfrågorna utgångspunkten. Jacobsen (2012) beskriver att tillförlitligheten i en studie handlar om i vilken grad resultaten uppfattas som riktiga och om studien mäter det avsikten var. Ett flertal intervjufrågor skrevs för att säkerställa att guiden täckte in alla forskningsfrågorna, samt öka möjligheten till att få varierade svar och beskrivningar från intervjupersonerna. Sex stycken intervjuer genomfördes och båda författarna deltog i fyra av dem. Vi turades om att leda intervjuerna. Två intervjuer genomfördes enskilt, eftersom de två intervjupersonerna kom till intervjun vid samma tidpunkt. Tanken att båda författarna skulle delta vid samtliga intervjuer hade flera orsaker. Det är delvis säkrare att vara två som delar på ansvaret över att ställa intervjufrågor som täcker in forskningsfrågorna. Personen som inte höll i intervjun kunde lättare överblicka samtalets gång och ställa sonderande följdfrågor där så behövdes. De två intervjuerna som genomfördes enskilt var de två sista i studien, och vi hade därför hunnit få en god inblick i den typ av följdfrågor som gav mer utvecklade svar.

Valet av intervjupersoner var strategiskt. Vi ville komma i kontakt med familjehemssekreterare med upplevelser, kunskaper och erfarenheter från just deras arbetsområde. För att nå intervjupersoner kontaktades chefer på familjehemsgrupper inom socialtjänsten i tolv olika kommuner i Mellansverige. Först skickades en inbjudan via mail till cheferna angående studiens syfte och vår önskan att nå intervjupersoner. Vi bad cheferna att vidarebefordra vårt meddelande till handläggare vid familjehemsgrupperna, eller den grupp

som skötte dessa uppgifter i kommunerna. Det genomfördes inte fler än två intervjuer vid samma arbetsplats. Tanken var att en större variation i upplevelser och förhållningssätt då skulle kunna framträda. En sammansvetsad arbetsgrupp med lång arbetslivserfarenhet skulle möjligen kunnat ha alltför likartade erfarenheter om sitt arbete. Av samma skäl valdes en större geografisk spridning. Syftet med studien har dock aldrig varit att jämföra resultaten mellan kommunerna, vilket heller inte är möjligt på grund av det begränsade antalet intervjuer. Syftet med studien är heller inte att kunna generalisera resultaten till enheter i övriga Sverige. Slutligen genomfördes sex intervjuer i fyra olika kommuner. Intervjuerna spelades in, transkriberades och materialet raderades sedan från samtliga enheter.

Intervjumaterialet har analyserats med stöd av innehållsanalys. Jacobsen (2012) menar att syftet med en innehållsanalys är att förenkla och berika insamlat material. Analysteknikens första del handlar om att förenkla data för att få en överskådlighet. Den andra delen handlar om att utöka data genom att placera det i ett större sammanhang (ibid.). Utifrån intervjuunderlaget gjordes en första tematisering. Varje enskild intervju fick en färg, för att vi skulle kunna följa hur intervjupersonernas svar täckte forskningsfrågorna och fördelade sig över kommande teman. Råmaterialet delades in i mindre textavsnitt och varje del märktes med rubriker. På detta sätt skapades meningsbärande enheter inom ramen för intervjuerna som helhet. De teman som gick utanför studiens syfte valdes bort för att se till studiens tillförlitlighet. Följande teman föll slutligen ut ur intervjuerna: Barns längtan efter de biologiska föräldrarna, barns lojalitet, anknytningens betydelse, stabilitet/kontinuitet, de biologiska föräldrarnas inflytande i beslutsfattandet, tankar om lagstiftning, en kombination av det behovs- och relationsorienterade synsätten, samt återförening. För att skapa struktur och överblick fick några teman tillsammans bilda kategorier. De första två temana bildade tillsammans kategorin *barnets relation med de biologiska föräldrarna*. Vidare bildade nästkommande fyra teman kategorin *vårdnadsöverflyttning*. De två sista temana bildade en kategori var och en för sig; *en kombination av det behovs- och relationsorienterade synsätten*, samt *återförening*. Därefter jämfördes likheter och skillnader inom kategorierna. Det undersöktes hur många av respondenterna som nämnde samma fenomen inom en viss kategori, hur många av respondenterna som uttryckte samma upplevelse i en fråga och i vilka fall citaten tydde på meningsskiljaktigheter. Efter skapandet av kategorier har vi fyllt dem med innehåll genom att välja citat som beskriver dem. Ett empirinära förhållningssätt har tillämpats i arbetet med analysen, och materialet har konstant filterats genom studiens syfte och frågeställningar. Genom den abduktiva ansatsen har vi i analysprocessen alternerat mellan teorier, tidigare forskning och vårt eget material. Därigenom har de olika delarna omtolkats i skenet av varandra och gett en djupare förståelse av

socialsekreterarnas resonemang. Båda författarna har deltagit under analysprocessen och tillsammans tolkat och analyserat materialet.

Etiska överväganden

I den allra första kontakten med cheferna gavs information om studiens syfte i form av en inbjudan att delta. I inbjudan fanns också en tydlighet i vilka etiska aspekter som erhöles. Intervjupersonerna kunde därför redan innan de kontaktade författarna, själva avgöra om de ville medverka i studien. I mötet med respondenterna presenterades muntlig information om vilka etiska aspekter som anammats i arbetet med studien. De aspekterna är: att intervjun när som helst kan avbrytas, att intervjupersonen är anonym och att inspelningsmaterialet kommer att förstöras i och med studiens sammanställande. Studiens syfte har vid den inledande muntliga informationen återigen berättats för respondenterna samt studiens upplägg och hur materialet skulle komma att användas. Författarna har försäkrat att det insamlade materialet endast kommer att användas i studien och inte i några andra sammanhang. Vi har också varit tydliga med att ingen information i studien kommer att kunna kopplas till någon specifik person då intervjupersonerna eller kommunerna inte ska kunna identifieras. I citaten har respondenterna tilldelats fingerade namn.

Resultat

Resultatet presenteras i de kategorier som föll ut ur analysen. Kategorierna kommer att presenteras i följande ordning: återföreningsprincipen, barnets relation med de biologiska föräldrarna, vårdnadsöverflyttning och slutligen en kombination av det behovs- och relationsorienterade synsätten.

Återföreningsprincipen

Samtliga intervjupersoner uttrycker en liknande uppfattning av hur de tolkar principen om återförening.

“Ja återföreningsprincipen, det är ju den som ligger till grund när ett barn blir placerat. Målet är ju att de ska kunna flytta hem, det är ju alltid det som är målet. Sen hur verkligheten ser ut, och vad som är möjligt, det är ju en helt annan sak. Så är det väl kort. Att föräldrar och barn ska kunna återförenas.” Karin

Det är tydligt att intervjupersonerna har en klar uppfattning om vad återföreningsprincipen innebär, samt att det är den de i första hand ska utgå ifrån vid en placering. Citatet representerar den bild som framträder ur intervjumaterialet, att det relationsorienterade synsättet är väl förankrat hos respondenterna i deras arbete med familjehemsplacerade barn. Detta skulle kunna tolkas som ett uttryck för Barn i kris projektets genomslagskraft i Sverige (Andersson, 1995).

När respondenterna pratar om återföreningsprincipen kopplat till begreppet barns bästa problematiseras resonemangen.

“Men det vet ju vi också liksom att barn mår ju bäst hos sina biologiska föräldrar, så är det ju...//...Ja men jag tänker på de studier som finns. Så mår ju barn oftast bättre av att bo kvar hemma hos sina föräldrar även fast det inte är så himla bra. Så brukar barn må bäst av det.” Katarina

“Ja det tycker jag. För jag tycker det är viktigt att man behöver förbättra jobbet och arbeta mer med det biologiska nätverket den första viktiga tiden. För ju längre tiden går, desto mer integreras barnet i familjehemmet och desto svårare blir det ju med återförening.” Alice

I citaten svarar Katarina och Alice på om de kan se att återföreningsprincipen värnar om barnets bästa. Citateten illustrerar hur socialsekreterarna sätter ett högt värde i återföreningsprincipen. Majoriteten av socialsekreterarna ger uttryck för att de tycker sig veta att barn mår bäst av att bo hos sina biologiska föräldrar och att arbetet bör styras i riktning mot att återplacera ett barn i hos sina biologiska föräldrar innan barnet rotat sig så väl i familjehemmet att chanserna för en

återförening minskar. Uttrycket för detta kan kopplas till resultaten i en studie genomförd av Socialstyrelsen (2006) där resultaten visade att förutsättningarna för att en återförening ska kunna ske minskar ju längre tidsperiod som barnet har varit placerat. Citatet av Alice skulle kunna tolkas som att scenariot att barnet skulle integreras i familjehemmet och en återförening därmed skulle bli svår, ses som mindre önskvärd. Citatet beskriver också tanken om att en återförening kan möjliggöras genom att jobba mer med det biologiska nätverket den första tiden efter en placering. Vinterhed (1985) samt Haight m.fl. (2003) har funnit stöd för att bibehållen kontakt mellan biologiska föräldrar och barnet under placeringstiden ökar chanserna för återförening.

Två av respondenterna uttryckte till skillnad mot övriga intervjupersoner en viss tveksamhet i frågan om hur återföreningsprincipen ser till barnets bästa.

“Jag kan tycka att det inte alltid är bäst med återförening och det är klart att det påverkar väl. Men det är ju generellt svårt att veta vad som är bäst för barnet. Det är varje individuellt ärende. Och det där med återföreningsprincipen... vi måste ju förhålla oss till det...//... ja, det ligger ju mycket i det här att det är vi som ska göra den bedömningen någonstans. Ska vi jobba för att barnet ska återförenas med föräldrarna? Om vi inte tror på det, eller att vi tänker att det här inte kommer att bli något bra, då gör vi ju inte det. Då får ju föräldern komma med en begäran om vårdens upphörande, och vi får göra en utredning.” Karin

Citatet illustrerar väl hur en osäkerhet om huruvida återföreningsprincipen verkligen är till barns bästa framkom i intervjumaterialet. Det går möjligen att skönja en antydning om att i fall där socialsekreterarna bedömer att barnet bör vara kvar i familjehemsvården så sker det passivt genom att lämna föräldrarna med möjligheten att begära vårdens upphörande, men utan tydliga insatser för att en återförening ska möjliggöras. De resonemang som belyser svårigheter i arbetet med att återförena barn och föräldrar kan kopplas samman med den behovsorienterade skolan där Goldstein, Freud och Solnit (1978) ansåg att barns förmåga att knyta an är beroende av att de får sina grundläggande behov tillgodosedda. Eftersom barnen är placerade på grund av att föräldrarna brister i sin förmåga så är arbetet med att återförena barn och föräldrar naturligtvis förenat med svårigheter i många fall. Respondenternas mer utvecklade resonemang kring det uteblir dock. Det som slutligen framträder under kategorin ”återförening” är bilden av att socialsekreterarna tycks ha enklare att uttrycka sig i positiv än negativ mening om återföreningsprincipen, då de positiva uttalandena sammantaget är mer tydliga och starkare formulerade. Det är i sig inte förvånande, då en möjlig tolkning skulle kunna vara att fenomenet speglar att socialsekreterarna i första hand enligt lag ska utgå från återföreningsprincipen i arbetet med familjehemsplacerade barn. En ytterligare tolkning kan vara att de uteblivna

resonemangen om svårigheterna med att genomföra en återförening står för en viss rädsla eller osäkerhet i att uttrycka det kontroversiella i att föräldrar har olika förutsättningar för att kunna utvecklas i rätt riktning.

Barnets relation med de biologiska föräldrarna

I temat om de familjehemsplacerade barnens ofta komplexa relation med sina föräldrar utkristalliserades två tydliga spår ur intervjuerna; längtan efter de biologiska föräldrarna samt resonemang om barns lojalitet.

I intervjuerna problematiseras familjehemsplaceringen som insats då respondenterna lyfter fram aspekten av barns längtan efter de biologiska föräldrarna.

“Äldre barn som bott hos sina föräldrar de första åren, där har jag upplevt i mina ärenden att det finns alltid en saknad och en längtan efter sin biologiska förälder. Och det tycker jag man har fått man har läst studier gjorda på vuxna som varit placerade, att man har saknat, man har velat ha mer umgänge med föräldrarna, man har velat ha mer umgänge med syskon.” Alice

En upplevelse som flera av respondenterna återkommer till är att de kan se att de äldre barnen tydligare uttrycker en längtan och en saknad efter föräldrarna än de yngre barnen. Det kan delvis tolkas i ljuset av barnets faktiska ålder och att de barnen har en förmåga att kunna uttrycka känslor som de mindre ännu inte kan. Det skulle också kunna tolkas som att de äldre barnen känner en större längtan och saknad efter sina föräldrar på grund av att de hunnit knyta an och fått ett starkt band till de biologiska föräldrarna innan de blev placerade, vilket styrks av Bowlbys (1969) teorier om hur separationer mellan barn och föräldrar påverkar barnen mycket negativt. Socialstyrelsen (2006) har funnit resultat som visar att antalet genomförda vårdnadsöverflyttningar har ett samband med barnets ålder. Socialsekreterare ansöker i högre grad om vårdnadsöverflyttning i de fall där barnet familjehemsplacerat i låg ålder. En tolkning av respondenternas upplevelser om att äldre barn ofta uttrycker en känsla av saknad efter de biologiska föräldrarna, är att det kan vara ett uttryck för att socialsekreterarna lyssnar in de barn som har förmåga att uttrycka sina önskemål. Därmed skulle en tänkbar utgång kunna vara att socialsekreterarna i större utsträckning gör beslut som överensstämmer med barnets vilja.

Nästa citat ger en bild av hur samtliga respondenter gav uttryck för hur de ser på det placerade barnets biologiska föräldrar.

“Jag tänker att föräldrar alltid är jätteviktiga hur dåliga eller hur oförmögna de än är...//... Ibland kan man tänka att barnet har det dåligt, och måste placeras och så blir allting bra, men det blir inte alltid bra för föräldrar är ändå alltid lika viktiga.” Anette

Citatet beskriver upplevelsen av att ett barns separation från de biologiska föräldrarna är ett centralt problem i socialsekreterarnas arbete med placeringar. I intervjuerna framträder en entydig bild av att socialsekreterarnas tankar om föräldrarna är att de på ett plan är oersättliga i barnens liv och deras roll tilldelas en statisk och hög status oavsett omsorgsbrist, vilket tätt kan kopplas samman med principen om återförening och den relationsorienterade skolan. Flera av respondenterna anger uttryckligen att en av deras främsta uppgifter i arbetet med familjehemsplacerade barn är att hjälpa till att upprätthålla kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna. Detta sätt att se på sitt arbete kan härledas tillbaka till internationell forskning genom Fanshel och Shins (1978) fosterbarnsstudie samt det svenska Barn i krisprojektet där forskarna förenades i tanken om att de biologiska föräldrarnas del i ett barns liv har en viktig betydelse för hur barnet utvecklas (Börjesson & Håkansson, 1990; Cederström, 1990; Hessle, 1988; Lindén, 1984; Vinterhed, 1985).

Barnets längtan efter och anknytningen till de biologiska föräldrarna sätter respondenterna i tydligt samband med barns behov att försöka upprätthålla en lojalitet till sina föräldrar.

“Ja och barn är ju superlojala, så de berättar inte. Men barn reagerar, det är ganska vanligt att de reagerar efter umgänge generellt. De kanske är ledsna för att de får lämna föräldrarna och att de ska tillbaka. Eller bara det här avbrottet, att åka från familjehemmet till föräldrarna, att det påverkar och att det är jobbigt. Men det är inte ovanligt att de reagerar om det kanske har varit någonting. Man kan märka att de är otrygga, de kan tappa rutinerna de är vana vid. De kanske grinar och skriker och kan inte sova på natten. Det finns hela registret.” Karin

Citatet är talande för hur två av respondenterna tydligt gav uttryck för hur placerade barn kan reagera vid umgängen med de biologiska föräldrarna. I citatet framkommer olika faktorer som respondenterna lyfter fram som svårhanterade i umgängessituationer, som separation, avbrott, och eventuell känsla av otrygghet. Respondenternas upplevelser överensstämmer med flera forskares övertygelse om att barn som utsätts för konstanta flyttar mellan olika hem ofta drabbas av ångest och känslor av förlust (Berrick m.fl. 1998; Perry, 2006; Unrau m.fl. 2008).

Vidare problematiseras ämnet om lojalitet ytterligare när respondenterna menar att barns känsla av att vilja visa lojalitet till familjehemmet kan vara lika stark som lojaliteten till de biologiska föräldrarna.

“Barnet pratar inte om sin mamma, det finns inget intresse alls från det här barnet att träffa sin mamma. Det vi kan se, kan familjehemmet säga, är att barnet far jätteilla i umgängen, för det är så svårt inför och efter umgänget. Då tänker de att det är föräldrarna som väcker det här i barnet, som gör att barnet kissar på sig och har ångest och skriker på nätterna. Familjehemmet kan tänka att det är föräldrarna som är onda på något vis när det i själva verket är att barnet bär på en enorm längtan. Men det är ju förbjudet.” Alice

Citatet beskriver hur socialsekreteraren upplever att familjehem kan misstolka barnens negativa symptom före och efter umgängen med de biologiska föräldrarna. Ett centralt problem pekas ut, vilket handlar om att barnet kan hamna i svåra känslomässiga lägen när familjehemmet inte lyckas förmedla till barnet att de accepterar de biologiska föräldrarna, och inte klarar att bekräfta barnets längtan efter de biologiska föräldrarna. Andresson (2009) och Strijker och Knorth (2009) har alla visat att familjehemsplacerade barns känsla av en trygg anknytning är beroende av om familjehemmet kan föra ett gott samarbete med de biologiska föräldrarna. Andresson (2009) påvisade i sin studie att de familjehemsplacerade barnen med en känsla av otrygg anknytning upplevde att familjehemmet hade en negativ inställning till barnets biologiska föräldrar.

Vårdnadsöverflyttning

Intervjupersonernas beskrivningar om hur de tolkar vårdnadsöverflyttning är inte likriktade i samma utsträckning som deras tolkningar av återföreningsprincipen. Snarare framkommer en bild av att deras uppfattningar drar åt skilda håll.

“Nä, men att man ska ta det i beaktande förstås, när man har placerade barn, att man, att man efter tre år har gått ska överväga om det finns, alltså om det är lämpligt att göra en vårdnadsöverflyttning utifrån barnets bästa...//...Och det är ju för barnen, att det ska bli tryggare för barnen. Om det är så att de ska få ett mer långvarigt beslut. Om man bedömer det är aktuellt.” Jenny

“Det är ju så att om barn har stadigvarande bott i ett familjehem och vitast där så länge att man upplever de som sitt hem. Då ska ju den frågan aktualiserats och efter 3 år ska man bedömda, men vi bedömer ju också innan om det är möjligt och tänka att barn ska vara kvar i familjehemmet och vårdnaden ska flyttas över. Så att det är ju när barnet har rotat sig i en annan miljö, än sitt föräldrahem det är då de ska träda in” Maria

Hälften av respondenterna lägger vikt vid att ett övervägande om vårdnadsöverflyttning ska ske efter att placeringen varat i tre år. Den andra hälften av respondenterna nämnde också möjligheten att genomföra en vårdnadsöverflyttning tidigare än socialnämndens gräns på tre år, om förutsättningarna fanns. Några av respondenterna uppfattade sina rutiner i frågan som tydliga och väl utarbetade, andra upplevde att arbetsgruppen inte ansökte om

vårdnadsöverflyttning i den utsträckning de egentligen borde. I en studie från 2010 visar Mattsson att socialtjänsten, precis som intervjupersonerna beskriver, i många fall dröjer längre än tre år med att ansöka om vårdnadsöverflyttning. Det trots att socialnämnden är skyldig att överväga frågan om vårdnaden vid den tidpunkten

Nästa ämne som uppkommer i frågan om vårdnadsöverflyttning är barns behov av stabilitet och kontinuitet.

“Blir det vårdnadsöverflyttning så vet de om det, och det säger vi, blir det så då ska du växa upp och bo här. Och då kan det infinna sig ett lugn på något sätt, men det är ju ändå viktigt att man får träffa de biologiska föräldrarna. Men jag tror det påverkar barnet så att det blir tryggare och lugnare, och så blir det lugnare i familjen över lag. Det som har varit är ju att familjehemsföräldrarna har tagit ansvar, så då blir det på papperet också. Jag har inte sett att det blivit dåligt någon gång. Det har blivit bra.” Maria

Citatet visar hur några av respondenterna tänker i frågan om vårdnadsöverflyttning. Att flytta över vårdnaden ses av socialsekreterarna som en möjlighet att kunna förklara för ett barn att det hör hemma i sitt familjehem och därigenom minska känslor av ovisshet och otrygghet hos barnet som annars beskrivs som vanliga. I citatet poängteras dock vikten av en fortsatt kontakt med de biologiska föräldrarna, vilket är tankar som genomsyrar samtliga intervjuer. I citatet ovan kan trots att Maria förklarar att hon aldrig upplevt någon negativ utgång av vårdnadsöverflyttningar, ändå en viss osäkerhet skönjas i resonemanget om det är till barnets bästa. Vinnerljung (1996b) påvisar dock resultat som säger att graden av stabilitet i barndomen är en stark faktor för barnets framtida utveckling och hälsa.

Hälften av respondenterna resonerade kring anknytningens betydelse.

“Ja vårdnadsöverflyttning, där tänker jag att när ett litet barn har bott i ett familjehem i 1 år, då blir det väldigt grymt att flytta. För de biologiska föräldrarna har ju inte den anknytningen, det blir för ett litet barn som att flytta till ett helt nytt hem.” Alice

Citatet ger uttryck för att en del av socialsekreterarna upplever det som grymt att behöva rycka upp ett barn från en miljö där det rotat sig. Tankarna om anknytningens betydelse i frågan om återförening och vårdnadsöverflyttning kan kopplas till Fonagys (2007) resonemang om den smärta ett barn utsätts för vid en separation från sina anknytningspersoner. Den andra hälftens avsaknad av tydliga resonemang om anknytning i de övriga intervjuerna får anses som oväntad i sammanhanget. De respondenter som för resonemang om anknytning gör dock ingen koppling till hur ett barn senare i livet utsätts för en ökad risk att drabbas av psykisk ohälsa, vilket Broberg m.fl. (2008) redogör för.

Två av intervjupersonerna gjorde jämförelser mellan hur barns anknytning kan skilja sig åt beroende på om de placeras vid mycket låg ålder eller om de hunnit knyta an till sina biologiska föräldrar innan tidpunkten för placeringen.

“Man tänker såhär, det beror ju också på hur det har varit när barnet föddes och den där första tiden. Är barnet placerat sen väldigt liten ålder, så har ju barnet den största anknytningen till familjehemmet. Är barnet kanske fem, sex år när det blir placerat så finns det någon typ av anknytning ändå till föräldrarna. Hur den har varit kan man ju diskutera, men barn kan ju också knyta an till flera vuxna.” Karin

Citatet visar på hur två av intervjupersonerna beskriver hur de i sitt arbete sett att det går att dra en gräns mellan de barn som har utvecklat en anknytning innan de familjehemsplacerades och de barn som utvecklar sin primära anknytning till familjehemsföräldrarna. Ainsworth (1989) menade att den person som ett barn utvecklade sin grundanknytning till inte är utbytbar, då det emotionella bandet mellan dem blir mycket starkt.

Majoriteten av respondenterna uttrycker tankar om att de kan se att en återförening skulle kunna ske även om barnet har rotat sig i familjehemmet och upplever familjehemsföräldrarna som sina anknytningspersoner.

“Det kan ju vara ett sådant fall där man ser att det är en frivillig placering och vi kan försöka motivera föräldern att det är bättre för barnet att den är kvar, då man kan se att det är bäst på alla sätt och vis då barnet har rotat sig. Men finns det inget som säger att föräldern är olämplig eller man inte har fog för att hålla barnet där med tvång så kan man kanske inte... Då måste man jobba för en återförening, och då får man jobba för att det blir så bra som möjligt för barnet...//... Men det är ju svårt att säga om det är på sikt det som hade varit det bästa eller inte.” Anette

Citatet beskriver hur en av respondenterna upplever att utgången av en frivillig placering kan bli då föräldern återhämtat sig och det inte längre går att hålla barnet kvar, trots att det har rotat sig och har sin primära tillhörighet i familjehemmet. Respondenten ger i citatet uttryck för upplevelsen att det i ett sådant läge bara finns en väg att gå, vilket är att jobba för återförening trots att hon kan se att det bästa för barnet är att stanna i familjehemmet. Detta resonemang framkommer tydligt i intervjumaterialet trots de många studier som påvisar sambandet mellan barns uppbrott från placeringar och utvecklingen av psykiska eller beteenderelaterade problem (Berrick, m.fl., 1998, Garcia 2012, Mattsson, 2006, Perry, 2006, Bliss, 2012). Flera av intervjupersonerna nämner också vårdplanen som en stark riktlinje. De förklarar att beroende på hur vårdplanen är formulerad så kan utgången av vården resultera i en återförening oavsett vad socialsekreterarna kan se är barnets bästa just då.

Nästkommande citat talar för respondenternas syn på hur de biologiska föräldrarna påverkar möjligheten att genomföra en vårdnadsöverflyttning.

“Om det är ett barn som är välförankrat och allt sådant men det finns en aktiv vårdnadshavare som dessutom har täta umgängen, då finns ju inte möjligheten att göra en vårdnadsöverflyttning för då har vi ju en vårdnadshavare som fungerar bra.” Alice

Mattssons (2010) studie behandlar frågan som berörs i citatet. Författaren lyfter fram resultat som visar att de biologiska föräldrarnas engagemang i ett barns liv har en stor inverkan på hur tingsrätten bedömer barnets bästa i beslut om vårdnadsöverflyttning. Mattsson påvisar i samma studie att socialnämndens beslut att ansöka om vårdnadsöverflyttning påverkas av hur aktivt den biologiska föräldern utövar sitt vårdnadshavarskap. Detta trots att det enligt 6 kap. 8 § FB är barnets rätt till kontinuitet, samt om barnets bästa är att de rådande förhållande ska bestå, som ska avgöra beslutet (ibid). Resultaten i forskarens studie skulle kunna kopplas till grundtanken i återföreningsprincipen, samt till principens starka position i svensk barnavård.

Vidare framkommer i intervjuaterialet resonemang som inte enbart rör det faktum att den biologiska förälders engagemang i barnets liv spelar en roll för hur beslut om vårdnadsöverflyttning tas. Också föräldrarnas vilja och önskemål kan ha en avgörande betydelse.

“Blir det en vårdnadsöverflyttning då är de jätteoroliga att mamma släpper kontakten fullständigt. Mamman tycker det känns jättehemskt att göra det, för då känns det som att hon inte har något barn säger hon, fast hon har fler. Då har vi valt någonstans att inte driva det.” Karin

I intervjupersonens utsaga kan ett dilemma urskiljas. Dilemmat skulle kunna tolkas som att socialsekreteraren hamnar i en lojalitetskonflikt mellan de biologiska föräldrarna och möjligheterna lagen ger om att trygga barnet. Det ges också uttryck för en oro om att föräldern ska försvinna ur barnets liv. Om vårdnadsöverflyttningen inte sker i samråd med de biologiska föräldrarna så blir beslutet rimligen svårare, och en lösning på dilemmat skulle kunna vara att som respondenten i citatet ger uttryck för, inte gå vidare med frågan. Socialstyrelsen (2006) har inte kunnat se något samband mellan att kontakten mellan barn och biologisk förälder försämras i samband med en vårdnadsöverflyttning.

En kombination av de behovs- och relationsorienterade synsätten

Hälften av respondenterna berör tankar om hur barnets behov av stabilitet skulle kunna kombineras med behovet av tillgång till sitt ursprung och sin längtan efter de biologiska föräldrarna.

“Någonstans har barnet rotat sig väldigt mycket då det är så litet. Är verkligen det bästa att barnet ska tillbaka till föräldrarna, eller kan man göra föräldrarna delaktiga på något annat sätt så de ändå har en stor del i barnets liv? Och det kanske inte är där barnet bor... för att barnet har rotat sig i familjehemmet och känner sig hemma där. Om det går att hitta någon sådan lösning...” Anette

Anette ger i citatet uttryck för en väg där det behovs- och det relationsorienterade synsätten förenas. Hälften av respondenterna reflekterar kring att målet med det familjehemsplacerade barnets vård kanske trots allt inte måste vara att förälder och barn ska återförenas i varje fall. En lösning skulle istället kunna vara att barnet permanent stannar i familjehemmet och att de biologiska föräldrarna ändå får vara en stor del i barnets liv. Andersson (1995) och Thoburn (1994) framhåller vikten av att hitta en balans mellan tanken om stabilitet kontra ursprung och identitet. Författarna uttrycker att idealbilden är att ett barn som inte kan återförenas med de biologiska föräldrarna får stabilitet i familjehemmet men ändå möjlighet att bevara kontakten med sin ursprungsfamilj.

Diskussion

Frågeställningarna har besvarats genom en analys av intervjumaterialet vilket genomfördes med hjälp av en innehållsanalys. Sammanfattningsvis visar resultatet att samtliga socialsekreterare ser återföreningsprincipen som grundläggande i arbetet med familjehemsplacerade barn. Majoriteten av respondenterna tyckte sig också veta att en återförening med de biologiska föräldrarna generellt sett är det bästa för barnet. En tolkning av vad det beror på ligger i lagens utformning, att målet med en familjehemsplacering är att den ska vara tillfällig och att barnet ska kunna återförenas med de biologiska föräldrarna. Tanken om återförening och att en familjehemsplacering bör vara tillfällig kan på ett internationellt plan härledas till Europakonventionens åttonde artikel. Vidare beskriver socialsekreterarna uppgiften att hjälpa barnet bibehålla en god kontakt med de biologiska föräldrarna som en av de viktigaste i arbetet.

Resultaten visar att socialsekreterarna sammantaget ser på vårdnadsöverflyttning som en möjlighet att ge barnet stabilitet. Artikel tjugo i barnkonventionen uttrycker kontinuitet i ett barns uppväxt som särskilt önskvärt. Dock kan resultaten också tolkas som att den del i lagen om vårdnadsöverflyttning som berör aspekten av att ett barn inte ska behöva ryckas upp från en miljö där de rotat sig och att en vårdnadsöverflyttning därför kan ske innan treårsgränsen, inte framkommer i socialsekreterarnas resonemang. Deras utsagor är istället riktade mot att föräldrarnas förmåga och aktivitetsgrad samt om de tre åren har passerat, är det som avgör om de kommer ansöka om en vårdnadsöverflyttning. Resultaten stärks av Mattsons (2010) studie som visade att den biologiska föräldrarnas aktivitetsgrad och engagemang har en avgörande betydelse för om socialtjänsten väljer att ansöka om vårdnadsöverflyttning.

Vidare pekar resultatet mot att hälften av socialsekreterarna visar en förståelse för att barns uppbrott med sina anknytningspersoner upplevs som smärtsamma. Samma socialsekreterare var trots det tydliga med att de kan se att en återförening ändå bör ske om vårdplanen är uppfylld, oavsett om barnet har rotat sig i sitt familjehem. Det kan i ett vidare perspektiv möjligen tolkas som ett uttryck för att föräldrarätten fortfarande har ett starkt fäste i svensk barnavård, trots de lagändringar som gjorts för att barnets bästa ska vara avgörande i de beslut som rör dem. Detta resultat stöds av Matsson (2010) som menar att ursprungsfamiljens starkt etablerade position i samhället påverkar domstolens beslut i frågor som rör vårdnadsöverflyttning, samt Barth (1992) som diskuterar föräldrarättens starka ställning i Sverige vilken han menar påverkar familjehemsplacerade barn under lång tid.

Upplevelser av svårigheter i arbetet med familjehemsplacerade barn visas i resultaten framförallt som uttryck för det komplexa i att avgöra vad som faktiskt är det bästa för ett specifikt barn. Uttrycket för det svåra i att bedöma barns bästa diskuteras av flera författare och forskare som bland annat Christensen & Hildingson Boqvist (2009), Mattsson (2006) och Schiratzki (2010). En annan tydlig utmaning i socialsekreterarnas arbete framkommer ur intervjuerna som ett uttryck för svårigheten att vara den personen som ska fatta besluten om återförening eller besluta att ansöka om vårdnadsöverflyttning och i arbetet få med sig alla komponenter och bitar som ska ligga till grund för hur ett barns liv kommer utveckla sig. Detta resonemang kan sammankopplas med resultatet som visar att socialsekreterarna beskriver att en del av yrkesrollen handlar om att förhandla och medla runt de personer som omger det placerade barnet. Resultatet kan möjligen tyda på att några av socialsekreterarna sätter ett högt värde i att samtliga parter som berörs av ett beslut om vårdnadsöverflyttning och återförening blir nöjda. Denna tolkning går till viss del i samma linje som de resonemang Mattsson (2010) för om samhällets syn på ursprungsfamiljens position. Med bakgrund av detta ställs frågan om

i vilken grad lojalitetskonflikter kan uppstå hos den enskilde socialsekreteraren och stå i vägen för arbetet mot barnets bästa, då socialsekreteraren arbetar för det placerade barnet och de biologiska föräldrarna på samma gång.

Ett annat huvudresultat i studien handlar om socialsekreterarnas syn på lagstiftningen rörande återförening och vårdnadsöverflyttning. Hälften av respondenterna upplevde att lagstiftningen till viss del begränsade arbetet med att se till barnets bästa. Begränsningen de upplevde handlade dels om när föräldrar som placerat sina barn frivilligt enligt SoL uppfyller vårdplanen och barnen därmed ska återförenas med de biologiska föräldrarna, trots att de kan ha knutit an till familjehemmet och rotat sig där. Dels handlade begränsningen om hur socialsekreterarna kunde se att barn påverkas negativt i den återkommande processen om omprövning av vården, vilket ska ske var sjätte månad för de placerade barn där vårdnaden inte är överflyttad till familjehemsföräldrarna. Mattsson (2006) styrker uppfattningen om att barn påverkas negativt av att befinna sig i en process av ovisshet där vården ständigt ska omprövas. Övriga respondenter kunde inte se att lagstiftningen på något sätt hindrade dem från att arbeta för barnets bästa. Den gruppen av respondenter var också de som inte resonerade kring att placerade barn kan knyta an till sina familjehemsföräldrar och då, enligt bland annat Bowlby (1969) och Fonagy (2007) skadas av att behöva bryta upp från sina anknytningspersoner. I intervjusituationerna ställdes flertalet följdfrågor om bland annat anknytning för att ge respondenterna möjlighet att utveckla resonemang i frågan, i hälften av intervjuerna uteblev resonemangen.

Slutligen visar studien att hälften av socialsekreterarna för resonemang om att det bästa för många familjehemsplacerade barn möjligen skulle vara att permanent få stanna i sitt familjehem och samtidigt bibehålla en nära kontakt med sin ursprungsfamilj. Denna syn att se på familjehemsvården ses som fördelaktig av bland annat Andersson (1995) och Thoburn (1994) och kan ses som en kombination av de relations- och behovsorienterade synsätten.

När resultaten sammanställs och en vidare tolkning görs i ljuset av teorier och tidigare forskning så framträder bilden av att socialsekreterarna på ett omedvetet plan möjligen talar om två grupper av barn. Den ena gruppen skulle då bestå av barn som hunnit få en grundanknytning till sina biologiska föräldrar innan tiden för familjehemsplaceringen. Den andra gruppen tycks bestå av dels de barn som placerats innan de hunnit knyta an till de biologiska föräldrarna och dels av barn som har en mycket skadad anknytning till de biologiska föräldrarna. När resultaten om det komplexa arbetet som socialsekreterarna beskriver med att ta beslut om återförening och vårdnadsöverflyttning med barnets bästa i fokus ses genom dessa två grupper av barn så klarnas dilemmat upp på ett plan.

Forskningen visar att en grundanknytning är oerhört stark (Ainsworth, 1989, Bowlby, 1960, Fonagy, 2007) och därmed aktualiseras återföreningsprincipen som i grunden står för barnets rätt till sina föräldrar vilket tydliggörs i Europakonventionens åttonde artikel och Barnkonventionens sjunde och nionde artikel. Genom att arbeta med återföreningsprincipens grundtankar med den grupp av barn som har en grundanknytning till sina biologiska föräldrar skulle barnens längtan efter dem få ett tydligt gensvar genom att insatserna i vården aktivt styrdes mot att genomföra kontinuerliga umgängen, även om föräldern inte klarar att vara boendeförälder.

I arbetet med den grupp barn som inte har hunnit utveckla någon grundanknytning till sina biologiska föräldrar eller har en skadad anknytning skulle frågan om vårdnadsöverflyttning bli mer självklar. Ett barn som placeras som spädbarn kommer med tiden att knyta an till familjehemmet, och det kommer förmodligen känna att den primära tillhörigheten är hos familjehemmet, då det växt upp där och kontinuerligt vårdats av samma personer (Goldstein m.fl. 1978.) De barn med en skadad grundanknytning är också särskilt i behov av att tryggas då de annars löper högre risk att drabbas av psykisk ohälsa (Broberg m.fl. 2008). Dessa barns rätt till familj och frågan om ”rotning” blir mer central i arbetet med denna grupp av barn, och kan tydligare kopplas till det behovsorienterade synsättet. De biologiska föräldrarnas plats hos dessa barn kan också ses som mycket viktig, men då inte i frågan om återförening utan mer av anledningen att barnet har rätt till sitt ursprung och sin identitet enligt barnkonventionens sjunde och nionde artikel.

När denna spekulativa tolkning av resultaten kopplas till det behovs- och det relationsorienterade perspektiven kan de två teorierna också ses i ett nytt ljus där de inte behöver vara varandras motsatser utan snarare teorier som aktualiseras mer eller mindre beroende på var ett barn har sin grundanknytning.

Som slutord bör tilläggas att de resultat som tyder på att socialsekreterarnas resonemang visar på en viss osäkerhet i frågan om framförallt tolkningen av vårdnadsöverflyttning kopplat till barnets anknytning till viss del var väntade då både socialstyrelsens uppföljning från 2006 samt Mattssons studie från 2010 visar på liknande resultat. Resultatet som tydde på återföreningsprincipens starka ställning i socialsekreterarnas arbete får också anses som väntat då principen i lagstiftningen är formulerad som en grundprincip vilken härleds till det internationella dokumentet Europakonventionen. En avslutande tanke angående studiens resultat rör det faktum att återföreningsprincipen enligt svensk social barnavård i nuläget ska utgöra grunden i alla familjehemsplaceringar. Då förutsättningarna för familjehemsplacerade barns möjlighet att kunna återförenas med sin ursprungsfamilj inte alltid föreligger så bör

kanske grundprincipen istället handla om hur barnets bästa i största möjliga utsträckning ska kunna uppnås. Barnperspektivet skulle då stärkas ytterligare för gruppen familjehemsplacerade barn, som trots allt ses som en av samhällets mest sårbara och utsatta grupper.

Studiens frågeställningar och syfte har med hjälp av en kvalitativ forskningsdesign kunnat besvaras. Samtalsbetonade intervjuer med majoriteten öppna frågor har gett nyanserade beskrivningar av socialsekreterarnas resonemang, tankar och upplevelser. Studien har mätt det som från början avsågs att mäta, vilket medför att tillförlitligheten borde kunna ses som relativt hög. Något som kan ha påverkat resultatet är att studiens författare inte genomförde två av intervjuerna tillsammans, utan enskilt. Det var dock de två sista intervjuerna och förutsättningarna att ställa följdfrågor på egen hand ansågs goda. En annan tänkbar påverkan av resultatet kan vara att i två av kommunerna intervjuades två respondenter från samma arbetsgrupp. I respondenternas intervjuer fanns dock inget specifikt som kunde visa på mer likriktade tankegångar än de övriga respondenternas svar. Författarnas förförståelse inom ämnet har inte kunnat ses som något negativt i arbetet med studien, utan snarare som en fördel. Förförståelse skulle till viss del ha kunnat påverka resultaten i och med intervjuguidens utformning, men trovärdigheten bör dock inte ha påverkats negativt av detta. Vidare kan valet att inte definiera barns ålder i intervjufrågorna ha påverkat resultatet till viss del. Fördelarna med detta anses dock överväga då intervjupersonerna inte begränsades av mer definitioner än vad som redan förekom i intervjuguiden. Ledande frågor har undvikits i den utsträckning det varit möjligt men utifrån åldersaspekten kan det i några fall ha varit nödvändigt. I frågan om anknytning har ledande följdfrågor ställts även här. Detta då mer utvecklade resonemang om ämnet önskades.

Förslag till vidare studier i ämnet:

- Hur framkommer barnets behov en trygg anknytning i lagstiftningen som rör familjehemsplacerade barn? Hur resonerar domstolar i frågan om anknytning?
- Skulle biologiska föräldrar till familjehemsplacerade barn ha större möjlighet till återhämtning om socialtjänsten organiserade en särskild grupp med syfte att stötta föräldrarna? Skulle återföreningar då ske i större utsträckning?
- Finns det en skillnad i motiven mellan att bli familjehem kontra adoptivfamilj? Hur påverkar det i så fall barnen?

Referenser

- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709-716.
- Altshuler, S. (1997). *A reveille for school social workers: Children in foster care need our help!* *Social Work in Education*, 19(2), 121-127.
- Alvesson, M. & Sköldbberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion - Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (1995). *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (2009). Foster children: a longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare*, 18(1), 13-26.
- Barth, R. P. (1992). Child welfare service in the United States and in Sweden: Different assumptions, laws and outcomes. *Scandinavian Journal of Social Welfare* 1, 36-48.
- Berrick, J. D., Needle, B., Barth, R. P. & Johnson-Reid, M. (1998). *The tender years – Toward developmentally sensitive child welfare services for very young children*. Child welfare series: Oxford University.
- Bliss, H. W. (2012). *The role of school social workers working with children in foster care and the factors that impact that role*. United States: Yeshiva University.
- Bowlby, J. (1969). *Attachments and loss*, Vol.1 *Attachment*. London: Hogart Press and the Institute of Psyko-Analysis.
- Broberg, A., Risholm Mothander, P., Granqvist, P. & Ivarsson, T. (2008). *Anknytnings i praktiken - Tillämpningar av anknytningsteorin*. Stockholm: Natur och Kultur
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (B. Nilsson, övers.) Malmö: Liber AB. (Originalarbete publicerat år 2001).
- Börjesson, B. & Håkansson, H. (1990). *Hotade - försummade - övergivna*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Cederström, A. (1990). *Fosterbarns anpassning - en relationsproblematik*. (Avhandling.) Stockholm: Stockholms universitet.
- Christensen, R. & Hildingson Boqvist, A. K. (2009) *Att leva i en utsatt situation - Med barnet i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Fanshel, D. & Shinn, E. (1978). *Children in foster care*. New York: Columbia University Press.
- Fonagy, P. (2007). *Anknytningsteori och psykoanalys*. (M. Hagelthorn, övers.). Stockholm: Liber. (Originalarbete publicerat år 2001).

- Garcia, J. (2012). *Empowering training for youth entering the foster care system: A curriculum project*. United States: California State University.
- Goldstein, J., Freud, A. & Solnit, A. (1978). *Barnets rätt - eller rätten till barnet*. (A. Hellström & J. Persson, övers.) Stockholm: Natur och Kultur. (Originalarbete publicerat år 1973).
- Hessle, S. (1998). *Familjer i sönderfall*. Göteborg: Norstedts.
- Höjer, I. (2012) Vård i familjehem. Höjer I., Sallnäs, M. & Sjöblom, Y. (Red.), *När samhället träder in – barn, föräldrar och social barnvård*. (s.210-236). Lund: Studentlitteratur.
- Haight, W., Kagle, J. & Black, J. (2003). Understanding and supporting parent-child relationships during foster care visits: Attachment theory and research. *Social Work*, 48(2), 195-207.
- Jacobsen, D. I. (2012). *Förståelse, beskrivning och förklaring - Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. (H. Järvå & B. Wallin, övers.) Lund: Studentlitteratur. (Originalarbete publicerat år 2010).
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (S. E. Torhell, övers.) Lund: Studentlitteratur. (Originalarbete publicerat år 1996).
- Lagerberg, D. (1984). *Fosterbarn - Forskning, teori och debatt*. Arlöv: Skeab Förlag.
- Lindén, G. (1984). *Byta föräldrar*. Malmö: Liber AB.
- Mattsson, T. (2006). *Barnets som subjekt och aktör - En rättslig studie om barn i familjehem*. Uppsala: Iustus Förlag.
- Mattsson, T. (2010). *Rätten till familj inom barn- och ungdomsvården*. Malmö: Liber AB.
- McWey, L. M. Acock, A. & Porter, B. E. (2010). The impact of continued contact with biological parents upon the mental health of children in foster care. *Children and Youth Services Review*, 32(10), 1338-1345.
- Perry, B. L. (2006). Understanding social network disruption - The case of youth in foster care. *Social Problems*, 53(3), 371-391.
- Proctor, L. J., Van Dusen Randazzo, K. J., Litrownika, A., R. Newton, R. P., Davis, I. & Villodas, M. (2011). Factors associated with caregiver stability in permanent placements - A classification tree approach. *Child Abuse and Neglect*, 35(6), 425– 436.
- Prop 1979/80:1. Om socialtjänsten. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/om-socialtjansten_G3031/
- Prop 1981/82:168. *Om vårdnad och umgänge m.m.*
Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/om-vardnad-och-umgange-mm_G503168/?html=true

- Prop 1982/83:165. *Om verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge m.m.*
Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/om-verkstallighet-av-avgorande_G603165/?html=true
- Prop 1997/98:182. *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.* Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/16/27/3282d940.pdf>
- Prop 2002/03:53. *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*
Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/12/28/58aaa7c6.pdf>
- Prop 2012/13:10. *Stärkt stöd och skydd för barn och unga.*
Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/19/90/59/26dca99d.pdf>
- Rubin, D. M., O'Reilly, A. L., Xianqun, L. & Russell, L. A. (2007). The impact of placement stability on behavioral well-being for children in foster care. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46(5), 610.
- Sallnäs, M., Andersson, G. (2012). Social barnavård och barns utsatthet. Höjer I., Sallnäs, M. & Sjöblom, Y. (Red.), *När samhället träder in – barn, föräldrar och social barnavård.* (s.14-30). Lund: Studentlitteratur
- Schiratzki, J. (2010). *Barnrättens grunder* (4:de uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Sinclair, I., Gibbs, I. & Wilson, K. (2004). *Foster Carers. Why they stay and why they leave.* London: Jessica Kingsley Publishers.
- Socialstyrelsen. (2006). *Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem - Uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53 - Stärkt skydd till barn i utsatta situationer.* Stockholm: Socialstyrelsen.
Tillgänglig: http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/9478/2006-109-27_200610927.pdf
- Socialstyrelsen. (2013). *Barn och unga i familjehem och HVB - Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter.* Stockholm: Socialstyrelsen. Tillgänglig:
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18923/2013-1-1.pdf>
- Socialstyrelsen. (2014). *Nationella adoptioner av barn i familjehem. En kartläggning av hur socialnämnderna uppmärksammar frågan.* Stockholm: Socialstyrelsen. Tillgänglig:
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19386/2014-3-11.pdf>
- SOSFS 2006:12. *Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning och dokumentation av ärenden som rör barn och unga.* Stockholm: Socialstyrelsen. Tillgänglig:
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/9390/2006-10-12.pdf>
- SOU 2009:68. *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU). Betänkande av Barnskyddsutredningen.* Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- SOU 2011:9. *Barnen som samhället svek - åtgärder med anledning av övergrepp och allvarliga försummelser i samhällsvården.* Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

- Strijker, J., Knorth, E. (2009). *Factors associated with the adjustment of fosterchildren in the Netherlands*. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(3), 421-429.
- Stubenborth, K., Cohen, M. M. & Trybalski, V. (2010). The effectiveness of an attachment-focused treatment model in a therapeutic preschool for abused children. *Clinical Social Work*, 38(1), 51-60.
- Thoburn, J. (1994). *Child Placement: Principles and practice*. Aldershot: Arena.
- Thunved, A. (2012). *Nya sociallagarna - med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder den 1 januari 2012*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Triseliotis, J., Borland, M., Hill, M. (2000). *Delivering foster care*. London: British Agencies for Adoption and Fostering.
- Unrau, Y. A., Chambers, R., Seita, J. R., & Putney, K. S. (2010). Defining a foster care placement move - The perspective of adults who formerly lived in multiple out-of-home placements. *Families in Society*, 91(4), 426-432.
- Vinnerljung, B. (1996a). *Svensk forskning om fosterbarnsvård*. Stockholm: Liber utbildning.
- Vinnerljung, B. (1996b). *Fosterbarn som vuxna*. Lund: Arkiv förlag.
- Vinnerljung, B., Öman, M., Gunnarsson, T. (2004). Återplaceringar av barn i dygnsvård - hur vanligt är det? *Socialvetenskaplig tidskrift* 1, 54-75.
- Vinterhed, K. (1985). *De andra föräldrarna*. Stockholm: Skeab.
- Vinterhed, K., Börjesson, B., Cederström, A., Fredin, E., Hessle, M. & Hessle, S. (1981). *Barn i kris - En bok om barn och separation*. Stockholm: Almqvist & Wiksell förlag AB.
- Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1.

Intervjuguide

- Kan du berätta om hur du tolkar återföreningsprincipen?
- Kan du berätta om hur du tolkar lagen om vårdnadsöverflyttning?
- Vad har du för erfarenheter av återföreningar?
- Har du varit med och ansökt om vårdnadsöverflyttning någon gång?
- Kan du beskriva hur återföreningsprincipen och lagen om vårdnadsöverflyttning tar plats i ditt dagliga arbete?
- Hur upplever du att utgången av återföreningar blir?
- Hur ser det ut i er kommun, gör man löpande vårdnadsöverflyttningar efter tre år?
- Vilka faktorer är det som diskuteras när ni står inför ett eventuellt beslut om återförening?
- Vilka faktorer är det som diskuteras när ni står inför ett eventuellt beslut om vårdnadsöverflyttning?
- Hur tolkar du principen om barnets bästa?
- Har du upplevt att föräldrarätten gör det svårt att driva igenom beslut som du som socialsekreterare kan se är det bästa för barnet?
- Om ett barn har "rotat" sig i familjehemmet och känner större samhörighet i familjehemmet än det egna hemmet, kan en återförening med de biologiska föräldrarna ändå ske?
- Kan du se att återföreningsprincipen värnar om principen om barnets bästa?
- Kan du se att möjligheten till vårdnadsöverflyttning värnar om principen om barnets bästa?
- Hur uppmärksammar du principen om barnets bästa för ett barn som varit familjehemsplacerat under lång tid?
- Har du kunnat se några negativa konsekvenser av att barn som varit familjehemsplacerade under lång tid inte får familjehemsföräldrarna som vårdnadshavare?
- Har du fått ta del av familjehemsplacerade barns tankar om sin framtid? Kan du återge något om hur de resonerar?

- Hur upplever du att en vårdnadsöverflyttning påverkar barnet?
- Vad ser du som din främsta uppgift i arbetet med familjehemsplacerade barn?
- Om det är uppenbart att du som socialsekreterare ser att barnets bästa inte är samstämmigt med hur du måste gå tillväga lagmässigt, hur hanterar du det?
- Har du varit med om en vårdnadsöverflyttning som ej gått igenom hos tingsrätten?
- Uppfattar du att det är rutin på er arbetsplats att ansöka om vårdnadsöverflyttning när ett barn varit familjehemsplacerat i tre år?
- Önskar du att något i lagstiftningen såg annorlunda ut?
- Kan du se några begränsningar respektive möjligheter med återföreningsprincipen och lagen om vårdnadsöverflyttning?